

# Edukacja artystyczna w Europie

**Każdy z nas na pewno pamięta swoje zmagania z farbami i pędzlami na lekcjach plastyki, wykłady o trendach w sztuce i o znakomitych twórcach oraz trudną (lub łatwą, zależy dla kogo) naukę gry na flecie na muzyce...**

**TEKST: AGATA MILATA-TROINSKA**

Powszechnie wiadomo, że edukacja artystyczna odgrywa istotną rolę w formowaniu u młodych ludzi kompetencji kluczowych dla XXI w. Komisja Europejska, zdając sobie z tego sprawę, już w 2007 r. zaproponowała przyjęcie programu „Europejskiej agendy kultury w dobie globalizacji świata”, który potwierdza ogromną wartość edukacji artystycznej w rozwijaniu kreatywności i świadomości kulturowej. Choć to w roku ubiegłym obchodzono Europejski Rok Kreatywności i Innowacji, nie powinniśmy zapominać o tym, jak ważne jest kształtowanie w młodzieży tych właśnie umiejętności, również poprzez lekcje plastyki i muzyki. Dlatego też sieć Eurydice, czyli Sieć Informacji o Edukacji w Europie składająca się z 31 państw członkowskich UE, która bardzo blisko współpracuje z Komisją Europejską i której zadaniem jest opracowywanie analiz systemów edukacji, przygotowała szczegółowy raport porównawczy „Edukacja artystyczna i kulturalna w szkołach w Europie” na temat edukacji artystycznej w trakcie kształcenia obowiązkowego w europejskich szkołach podstawowych i średnich (tj. szkół niższych średnich – gimnazjum). W badaniu wzięło udział 30 państw sieci Eurydice, wszystkie kraje z wyjątkiem Turcji, a dane obejmują rok szkolny 2007/2008. Analiza próbuje odpowiedzieć na następujące znaczące pytania: jakie miejsce zajmuje w ogólnokrajowych programach nauczania, jakie są cele edukacji artystycznej, jak kształcą się nauczyciele uczących przedmiotów artystycznych, jak włącza się do nauczania sztuki w szkole zawodowych artystów, jak nauczyciele oceniają postępy uczniów, czy program nauczania przedmiotów artystycznych zachęca do stosowania technologii informacyjno-komunikacyjnej, czy władze oświatowe organizują pozalekcyjne zajęcia plastyczne, jak współpraca może sprzyjać rozwojowi edukacji artystycznej? Przyjrzyjmy się zatem, co ustalili badacze sieci Eurydice.

## CZARNA OWCA PRZEDMIOTÓW

Edukacja artystyczna ma raczej dość niski status w ogólnokrajowych programach nauczania w Europie. W około połowie krajów 50–100 godzin lekcyjnych w ciągu roku jest przeznaczona na przedmioty artystyczne na poziomie szkoły podstawowej oraz 25–75 godzin w szkołach niższych średnich. W porównaniu do innych przedmiotów w nauczaniu podstawowym, sztuki jest mniej w wymiarze godzinowym niż języka ojczystego, matematyki i nauk przyrodniczych, ale większość państw przeznacza więcej czasu na edukację artystyczną niż na języki obce czy wychowanie fizyczne. Z kolei na poziomie szkoły średniej, ilość czasu przydzielonego na sztukę ulega zmniejszeniu w stosunku do wszystkich pozostałych przedmiotów. W większości systemów oświaty w Europie istnieje możliwość powtarzania klasy z powodu braku wystarczających postępów w nauce, ale nigdy w praktyce oceny nieodpowiednie z przedmiotów artystycznych nie mają

realnego wpływu na to, czy grono pedagogiczne pozwoli uczniowi przejść do następnej klasy. Co się tyczy organizacji nauczania różnych dziedzin sztuki i kultury, są one albo razem zintegrowane w programie nauczania, albo każda dziedzina jest traktowana osobno. W Europie trochę mniej, niż połowa krajów, stosuje tę pierwszą zintegrowaną organizację, natomiast podstawy programowe większości państw wybrały tę drugą opcję. W niektórych przypadkach elementy artystyczne są częścią innych przedmiotów obowiązkowych. W szkołach wszystkich krajów europejskich uczniowie są zobligowani uczyć się muzyki i plastyki (jedynie w 3 państwach ta nauka odbywa się tylko na poziomie szkoły podstawowej). Ponadto w dwóch trzecich badanych państw rękodzieło jest włączone w obowiązkowy program nauczania sztuki. W pozostałej większości krajów teatr i taniec jako elementy obowiązkowej edukacji są nauczane w ramach innych nieartystycznych przedmiotów, zazwyczaj chodzi tutaj o język ojczysty i wychowanie fizyczne. Jedna trzecia badanych systemów oświaty umożliwia uczenie się o mediach w zakresie kształcenia obowiązkowego, a jedna piąta krajów dopuszcza także naukę o architekturze. Drugie pytanie, na które odpowiada analiza Eurydice, dotyczy celów edukacji artystycznej. Badacze ukazują, że istnieje duże podobieństwo pomiędzy państwami Europy odnośnie głównych zadań, jakie stawia się przed kształceniem artystycznym. Wszędzie program nauczania skupia się na rozwijaniu u młodych ludzi umiejętności artystycznych, wiedzy i zrozumienia sztuki. Większość szkół dąży także do kształtowania takich kompetencji jak: krytyczny odbiór sztuki, rozumienie kulturowego dziedzictwa i różnorodności, wyrażanie siebie, kreatywność (tj. wyobraźnia, rozwiązywanie problemów i podejmowanie ryzyka). Inne powszechnie stawiane cele to: rozwój umiejętności społecznych i komunikacyjnych, dobra zabawa, poznawanie różnych form sztuki, przygotowywanie przedstawień, kształtowanie świadomości środowiskowej. Jednak zidentyfikowanych zostało również kilka różnic pomiędzy europejskimi krajami. Otóż, mniej niż połowa badanych systemów, oprócz ww. celów, stara się też promować uczenie się poprzez sztukę przez całe życie, odkrywanie artystycznych talentów i budowanie poczucia własnej wartości.

## KTO UCZY?

Kolejny ważny punkt w analizie porównawczej to kwestia kształcenia nauczycieli uczących przedmiotów artystycznych, gdyż oczywiste jest, że to właśnie nauczyciele decydują o jakości edukacji, którą otrzymują uczniowie, w tym również edukacji artystycznej. Na poziomie szkoły podstawowej sztuki uczą zazwyczaj nauczyciele ogólni, tj. przedmiotów zintegrowanych, czyli nauczający wszystkich lub większość przedmiotów. Z kolei w szkołach średnich, w wielu krajach za naukę sztuki są odpo-

wiedzialni nauczyciele przedmiotu, choć szkoły mają wystarczająco dużą swobodę, że mogą same decydować o zatrudnieniu nauczyciela wyspecjalizowanego w dziedzinie sztuki także na poziomie podstawówki. Co się tyczy wykształcenia pedagogów, badanie pokazuje, że nauczyciele przedmiotów zintegrowanych są zwykle szkoleni w zakresie więcej niż jednego obszaru artystycznego, tzn. przede wszystkim z muzyki i plastyki. Na ich edukację składa się metodyka nauczania sztuki, poznanie podstawy programowej, a czasem również historia sztuki, rozwój własnych zdolności artystycznych czy rozwój dziecka poprzez sztukę. W przypadku nauczycieli przedmiotu posiadanie umiejętności artystycznych w danej dziedzinie jest niezbędne do nauczania na poziomie szkoły niższej średniej. W większości państw europejskich wszyscy nauczyciele mają obowiązek doskonalenia zawodowego, ale zazwyczaj nie ma osobnych wymagań w tej kwestii wobec nauczycieli przedmiotów artystycznych i w związku z tym brak jest szczegółowych danych o tym, jakie możliwości kształcenia ustawicznego ma ta właśnie grupa pedagogów. W krajach, gdzie takie informacje można było zebrać, wynika, że do doskonalenia zawodowego nauczycieli sztuki nie przywiązuje się dużej wagi. Z drugiej strony, w części badanych systemów oświaty sprawozdania z ogólnokrajowych kontroli podkreślają, jak ważne jest, aby nauczyciele przedmiotów artystycznych uczestniczyli w adekwatnym i rzetelnym doskonaleniu zawodowym.

„Edukacja artystyczna i kulturalna w szkołach w Europie” odpowiada na pytanie o udział zawodowych artystów w nauczaniu sztuki. Okazuje się, że nie jest to częste zjawisko ani na poziomie szkoły podstawowej, ani w gimnazjum. W większości krajów, aby zawodowy artysta mógł uczyć o swojej pasji w szkole, musi on ukończyć odpowiedni kurs pedagogiczny. Jednak od tej zasady istnieją odstępstwa i kilka państw umożliwia artystom tymczasową pracę w szkołach bez wymaganego przygotowania nauczycielskiego; z kolei są oni zobligowani do odbycia szkolenia po pewnym okresie czasu, jeśli chcą na stałe pełnić funkcje nauczycieli. Analiza przeprowadzona przez sieć Eurydice pokazuje, że najpowszechniejszym sposobem na angażowanie zawodowych artystów w edukację jest animowanie współpracy pomiędzy szkołami a samymi twórcami lub stowarzyszeniami artystycznymi, włączając w to zarówno odwiedzanie muzeów, galerii i innych miejsc ważnych kulturowo, jak i projekty, w których pojedynczy artysta lub organizacja pracuje w szkole. Tego typu inicjatywy cieszą się dużym poparciem, ale same zalecenia w tym kierunku mogą być wdrażane na poziomie ogólnokrajowym, lokalnym lub jednostkowym. Natomiast jeśli chodzi o udział zawodowych twórców w szkoleniu nauczycieli przedmiotów artystycznych, sprowadza się on zazwyczaj do warsztatów, seminariów i projektów artystycznych w kolegiach nauczycielskich czy na uniwersyte-

tach. Biorąc pod uwagę, że w prawie żadnym kraju europejskim nie ma ogólnych programów, które by ułatwiały angażowanie zawodowych artystów w kształcenie nauczycieli, odpowiedzialność spoczywa na wyższych uczelniach i innych instytucjach kulturalnych i oświatowych, aby zorganizować kursy dla nauczycieli z zawodowymi artystami w roli szkoleniowców.

## NIE TAKIE PROSTE OCENIANIE...

Ocenianie osiągnięć uczniów z przedmiotów artystycznych jest uważane za szczególnie trudne. Choć to nauczyciele odpowiadają za ocenianie pracy uczniów, regionalne lub krajowe władze oświaty tworzą ramy tego oceniania, których szczegółowość zależy od danego państwa. Tylko nieliczne systemy edukacji dokładnie definiują kryteria oceniania, na które składają się cele nauczania czy raczej obszary, które należy oceniać, oraz korelacje pomiędzy wymaganiami a osiągnięciami ucznia. Zazwyczaj jednak nauczyciele sami ustalają kryteria oceniania na podstawie celów nauczania określonych w podstawie programowej. Tutaj rzeczą istotną jest, aby poprzez ogólnokrajowe wytyczne oraz pracę w szkolnych zespołach przedmiotowych nauczyciele byli wspierani tak, aby konsekwentnie oceniali pracę i osiągnięcia uczniów przez cały rok szkolny. Większość krajów zaleca używanie jednego z kilku rodzajów skali ocen, głównie na poziomie szkoły niższej średniej, gdzie powszechnie stosuje się numeryczną skalę ocen. Z kolei na poziomie szkoły podstawowej najczęściej ocenia się za pomocą słownych komentarzy pisemnych lub ustnych. W wielu państwach szkoły wspierają uczniów zarówno tych słabiej sobie radzących z nauką (zajęcia wyrównawcze lub ponowne podchodzenie do sprawdzianów i egzaminów), jaki i tych szczególnie utalentowanych (zajęcia pozalekcyjne, konkursy, zachęcanie do wyboru szkół specjalizujących się w sztuce na kolejnym etapie edukacji). Tego typu działania mogą przynieść korzyści tylko i wyłącznie, jeśli są oparte na rzetelnej ocenie uczniów. Jak wiadomo, w zdecydowanej większości systemów oświaty w Europie wszyscy uczniowie muszą podejść do przynajmniej jednego ogólnokrajowego egzaminu w trakcie kształcenia obowiązkowego. Jedynie w trzech badanych obszarach, tj. w Irlandii, Szkocji i na Malcie, ogólnokrajowe testy obejmują również przedmioty artystyczne. Wyniki tych egzaminów są wykorzystywane do monitorowania i ulepszania jakości nauczania. Wszędzie w Europie przeprowadza się także inspekcje w szkołach w celu kontrolowania szkolnictwa, ale tylko jedna trzecia krajów może się pochwalić w miarę aktualnymi sprawozdaniami odnośnie jakości edukacji artystycznej w swoich szkołach. Wyniki tych sprawozdań pokrywają się z wnioskami z badań przeprowadzonych przez sieć Eurydice: 1) niewystarczająca ilość czasu jest przeznaczana na naukę sztuki, 2) przygotowanie nauczycieli do uczenia przedmiotów artystycznych pozostawia wiele do życzenia oraz 3) ocenianie uczniów stanowi duże wyzwanie.

## TRADYCJA VS TECHNOLOGIA

Ważną kwestią analizowaną przez naukowców było również pytanie, czy program nauczania przedmiotów artystycznych obejmuje stosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnej. W dwóch trzecich państw istnieją szczegółowe

wytyczne zachęcające do wykorzystywania technologii w nauczaniu sztuki. Niektóre obszary sztuki zdają się bardziej sprzyjać używaniu tej technologii (plastyka, muzyka, nauka o mediach). W kilku krajach odbywają się projekty organizowane przez instytucje odpowiedzialne za promowanie sztuki lub technologii informacyjno-komunikacyjnej w szkolnictwie. Z kolei w niektórych państwach działają specjalne inicjatywy, których zadaniem jest dostarczanie do szkół elektronicznych zasobów, tj. oprogramowania lub zasobów dostępnych na internecie, które także oczywiście służą do usprawniania edukacji artystycznej. W Polsce nie ma żadnych odgórnych ogólnokrajowych wytycznych, co do stosowania technologii w nauczaniu sztuki, więc w badaniu Eurydice władze oświatowe stwierdziły, że szkoły same podejmują decyzje o strategiach (lub ich braku) w tej sprawie.

W całej Europie promuje się organizowanie przez władze i szkoły pozalekcyjne zajęcia artystyczne. W siedmiu badanych przez Eurydice krajach, tj. w Republice Czeskiej, Francji, Włoszech, Portugalii, Słowenii, Anglii i Walii, istnieją ustawowe zalecenia dla szkół w tej sprawie, w związku z czym tamtejsze szkoły mogą zostać poproszone o uwzględnienie pozalekcyjnych zajęć o sztuce w swoich planach pracy. Z kolei na Węgrzech, w Bułgarii,

Niemczech, Estonii, Irlandii, Grecji, Hiszpanii, Austrii, Finlandii, Szwecji, Szkocji, Islandii oraz w Polsce decyzje odnośnie organizacji takich zajęć pozalekcyjnych są podejmowane na poziomie lokalnym, często przez same szkoły. Jeszcze kilka innych państw (Dania, Cypr, Łotwa, Litwa, Holandia, Rumunia, Norwegia i francuskojęzyczna Belgia) zachęca do aranżowania ponadprogramowych lekcji o sztuce poprzez ogólnokrajowe inicjatywy i wytyczne. Najbardziej popularnymi pozalekcyjnymi zajęciami artystycznymi są zajęcia muzyczne, ale szkoły oferują także dodatkowe lekcje, np.: ze sztuki wizualnej i przestrzennej, plastyczne, taneczne, oratorskie, teatralne, o rękodziele, o architekturze. Jeśli chodzi o wkład, jaki pozalekcyjne zajęcia wnoszą do szkolnej pracy uczniów, lekcje te albo uzupełniają program nauczania, albo zazwyczaj mają za zadanie wspierać rozwój osobisty młodych ludzi. Największym utrudnieniem w organizowaniu pozalekcyjnych zajęć artystycznych są ograniczenia budżetowe: w niektórych krajach rodzice płacą za udział swojego dziecka w dodatkowych lekcjach sztuki, a mniej niż jedna trzecia państw europejskich donosi, że ich gminy lub krajowe władze oświatowe pokrywają koszty całkowicie czy też dofinansowują ponadprogramowe zajęcia o sztuce.

Ostatnia kwestia, na którą zwracają uwagę badacze sieci Eurydice, dotyczy wpływu współpracy pomiędzy różnymi stronami na poziomie ustawodawczym oraz w samych szkołach na usprawnianie edukacji artystycznej. Naukowcy podkreślają, że przede wszystkim wspólnie podejmowane decyzje i inicjatywy sprzyjają ulepszaniu szkolnictwa. Jak się okazuje, w niektórych krajach jedno ministerstwo jest odpowiedzialne za edukację i kulturę, co oczywiście znacznie ułatwia współpracę pomiędzy tymi obszarami. Inne państwa utworzyły specjalne instytucje zajmujące się rozwijaniem edukacji artystycznej i kulturalnej, w których różne ministerstwa mogą wspólnie działać. Instytucje te mają najczęściej na celu budowanie partnerstwa między szkolnictwem a sztuką, tzn. tworzą projekty, rozpowszechniają informacje na temat edukacji artystycznej, dostarczają odpowiednie zasoby naukowe, wspierają programy związane ze współpracą zawodowych artystów z uczniami i nauczycielami. Natomiast na poziomie szkół ważne jest, aby dzięki specjalistycznej wiedzy samych artystów i placówek artystycznych edukacja o sztuce była nie tylko ciekawym przedmiotem szkolnym, ale również żywym i bezpośrednim doświadczeniem dla uczniów. Badacze zwracają także uwagę na to, jak pozytywne dzia-

łanie miałyby zaangażowanie twórców w kształcenie zawodowe nauczycieli przedmiotów artystycznych oraz jak istotna jest bliska współpraca pomiędzy wszystkimi nauczycielami bez wyjątku odnośnie rozwijania u uczniów kreatywności, która jest jedną z bardziej znaczących kompetencji XXI w.

## CZAS NA WNIOSKI

Dzięki obrazowi sytuacji nakreślonego w sprawozdaniu sieci Eurydice „Edukacja artystyczna i kulturalna w szkołach w Europie” możemy znaleźć wiele niedociągnięć w europejskich systemach oświaty i kulejących relacjach pomiędzy światem szkolnictwa a światem sztuki. Choć wiele kroków zostało już podjętych, aby ten stan rzeczy poprawić, wciąż wiele pozostało do zrobienia na tym polu. Pomimo tego że niekoniecznie mamy duży wpływ na to, jakie środki budżetowe zostaną przeznaczone na edukację artystyczną, każdy, kto pracuje z młodzieżą, może z pewnością mieć swój wkład w wspieranie rozwoju ich kreatywności, która wiąże się nie tylko ze sztuką, ale także z rozwojem osobistym i poczuciem własnej wartości naszych uczniów.

Pytania do autorki prosimy kierować pod adres: [a.milata@gazetaszkolna.com.pl](mailto:a.milata@gazetaszkolna.com.pl)